

В статье представлена проблема восприятия произведения искусства как информационной системы. Раскрыто содержание психологических инвариантов восприятия, которые обеспечивают этот процесс, рассмотрено использование художественно-эстетической информации в учебном процессе на примере подготовки социального педагога к профессиональному общению.

Ключевые слова: художественно-эстетическая информация, произведение искусства, восприятие, профессиональная подготовка.

The article focuses on the issues of the perception of art works as information system. It presents the content of psychological invariants of perception which provide this process, explores the use of artistic and aesthetic information in the training process on the example of social teacher's training for the professional communication.

Key words: artistic and aesthetic information, art work, perception, professional training.

УДК 378:78

Малахова М.О.,

старший викладач кафедри

інструментально-виконавської майстерності

Інституту мистецтв

Київського університету імені Бориса Грінченка

ЦІННІСНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ УЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

У статті здійснено аналіз наукових джерел, що присвячені проблематиці особистості вчителя музики, зокрема характеристиці необхідних для нього професійно-особистісних якостей. Розкрито вплив аксіологічних ідей на формальний і змістовий боки педагогічної діяльності. Окреслено зовнішні прояви індивідуальності вчителя музики в професійній діяльності.

Ключові слова: особистість вчителя, індивідуальність, професійно-особистісні якості.

Продуктивна та якісна професійна діяльність, зокрема вчителя музики, набуває сенсу тільки у разі наявності в арсеналі молодого фахівця комплексу стартових, тобто мінімальних і достатніх

для початку роботи фахових компетенцій, що ґрунтуються на розвинених професійно-особистісних якостях. Тому в сучасній вищій школі процес професійної підготовки будується, спираючись насамперед на визначені у професіограмі вимоги до професії вчителя.

Важливо пам'ятати, що професія вчителя не є непорушною, монолітною за своїм сутнісним змістом конструкцією. Учитель — це творча, динамічна постать, що крокує в реальному часі, постійно дивлячись у майбутнє; яскрава особистість зі стійкими ціннісними орієнтирами та настановами, упевненими морально-етичними принципами, що прагне до самоосвіти й самовдосконалення, і головне — «людина, що супроводжує процес самопізнання і саморозвитку дитини, скеровує й динамізує його відповідно до конкретних сутнісних задатків кожного школяра» [7, 137].

Особистість учителя музики, його індивідуальна неповторність є водночас і обличчям, і якістю навчально-виховного процесу. Вчитель є тим містком, через який відбувається сполучення у напрямку «учні — знання», «учені — мистецтво», «учні — цінності» тощо. І в цьому сенсі наявність у педагога блискучих теоретично-методичних знань, досконале володіння музичним інструментом не є гарантією успішного опанування учнями навчальної дисципліни, розуміння її, поваги і любові до музики. На нашу думку, саме особистість учителя, його якісна індивідуальність визначають якість навченості, розвиненості, вихованості учнів.

Індивідуальність педагога як суб'єкта професійної діяльності відбивається у формах і змісті його педагогічних дій. Так, характеристикою зовнішнього (формального) боку індивідуальності виступає педагогічна творчість, стиль, імідж, такт, авторитет учителя. Змістове навантаження (внутрішня сутність) виявляється у філософсько-педагогічному осмисленні проблеми — виокремленні духовного начала у процесі становлення педагога, висвітленні аксіологічних основ його професійної діяльності.

Актуальність означеної проблематики підтверджують праці Л. Готсдінера, П. Каптерева, Я. Коменського, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, К. Ушинського, М. Фіцули та інших науковців у галузі педагогіки. Тому **метою нашої статті** є аналіз наукових джерел, у яких висвітлено теоретичні проблеми щодо особистості вчителя, з'ясування місця ціннісних орієнтирів у музично-педагогічній системі професійно-особистісних якостей.

У наукових розвідках із загальної та музичної педагогіки, музичної психології багато уваги приділено саме особистості вчителя, її безпосередньому впливові на суб'єктів виховного процесу — учнів.

Я. Коменський стверджував у «Великій дидактиці»: «Учителями нехай будуть найкращі з людей, видатні своєю моральністю, — ось найбільш дієвий чудовий засіб для того, щоб спонукати учнів до найбільш чесного життя» [3, 4]. Але поряд із високим визнанням професії вчителя у багатьох своїх працях автор визначив низку серйозних вимог до неї. Так, універсальний учитель (*panditascalorum*) має бути обраним, праведним (благочестивим), серйозним, стараним, працьовитим і розсудливим [6]; привітним і ласкавим, залучати до учення по-батьківськи своїми манерами і словами, ставитися до учнів з любов'ю [5]; повинен знати всі цілі своєї професії, усі провідні засоби, що ведуть до них, усе розмаїття методів.

Видатний педагог і психолог П. Каптерев ще на початку ХХ ст. зазначав: «Особистість вчителя в ситуації навчання посідає перше місце, ті чи інші властивості його будуть підвищувати чи знижувати виховний вплив навчання» [4, 369]. Окреслюючи структуру особистості вчителя, автор насамперед виокремлює спеціальні професійні властивості: наукову підготовку й особистий талант. Учитель має бути творчою особистістю, постійно працювати над своїм розвитком і самовдосконаленням. Поряд із спеціальними вчительськими властивостями П. Каптерев визначає особистісні (манера вчителя триматися, характер мови, зовнішній вигляд, охайність), у тому числі морально-вольові якості: справедливість, чуйність і уважність до слабких учнів, сумлінність, витримка, наполегливість, любов до дітей [4].

Важливість означеної тези підтримана багатьма фахівцями у галузі професійної підготовки майбутніх учителів. Так, у посібнику з педагогіки вищої школи М. Фіцула зазначає: «Викладач є для студента і взірцем, і засобом виховного впливу на нього» [13, 58–59]. Кращі моральні й вольові якості, його знання є потужним засобом переконання і впливу на студента.

В. Сластьонін оперує до вчителя не лише як до професії, сутність якої полягає у трансляванні знань, учений наголошує на його особливій місії — створенні особи, затвердженні людини в людині. З огляду на це вчителя нового типу мають характеризувати висо-

ка громадянська відповідальність і соціальна активність, любов до дітей, потреба і здатність віддати їм своє серце, справжня інтелегентність, духовна культура, бажання і вміння працювати разом з іншими, високий професіоналізм, інноваційний стиль науково-педагогічного мислення, готовність до створення нових цінностей і ухвалення творчих рішень, потреба у постійній самоосвіті і готовність до неї, фізичне і психічне здоров'я, професійна працездатність [12].

В. Петрушин зазначає, що талановитого вчителя характеризують гарні академічні й професійні вміння, знання і здібності, помножені на комплекс особистісних людських якостей учителя. Науковець акцентує увагу на тому, що саме «масштаб особистості вчителя» — міра залучення до загальнолюдської культури, його професійні знання і навички, людський такт у поведінці здійснюють потужний позитивний вплив на розвиток особистості вихованця [10, 310–312].

Розуміючи педагогіку не лише як суху й конкретну професію, але й як мистецтво та науку, Л. Готсдінер закликає вчителя до постійного збагачення своїх знань, до вироблення особистої педагогічної техніки, що полягає в умінні «переробляти навчальний матеріал і “доносити” його до свідомості учнів» [2, 149–150].

Г. Падалка підкреслює, що самовідданість і ентузіазм, переконаність у необмеженості виховних можливостей величного мистецтва музики, палке бажання і вміння зробити її необхідною всім людям, педагогічна майстерність і творче натхнення є тими засадами, на яких ґрунтується професія вчителя музики [9].

О. Олексюк зауважує, що саме гуманістична спрямованість професійної діяльності передбачає розуміння педагогом суспільно-економічних і політичних змін, чутливість до зрушень в особистості вихованців, їхніх позицій, потреб, цінностей; невпинне переосмислення своїх освітніх дій щодо удосконалення педагогічного процесу [8].

Пропонуючи теоретичну модель керівника учнівського музично-інструментального колективу, Т. Пляченко зараховує особистісні якості до блоку індивідуально-психологічної компетентності. Зокрема, серед професійно необхідних визначає такі: комунікативність, творчу уяву, експресивність та емоційність, інтуїцію, миттєву реакцію, вольове начало, сугестивність, наполегливість, організова-

ність, вимогливість, доброзичливість, толерантність, емпатійність, артистичність [11].

Підсумовуючи та систематизуючи широкий спектр означених вище професійних характеристик педагога, здійснюючи аналіз його діяльності, ми простежуємо безумовний вплив аксіологічних чинників на формування комплексу професійно-особистісних якостей учителя, що виявляються у зовнішніх проявах діяльності: *педагогічній творчості, стилі, іміджі, такті, авторитеті вчителя*. Розглянемо більш детально наведені поняття.

Стиль — власний педагогічний почерк учителя, що виражається у певній манері педагогічних дій. Стиль роботи педагога формується на підставі власних бачень, характерологічних рис, досвіду, шліфується роками практики і, безумовно, є візитівкою вчителя, ознакою його особистої професійної майстерності.

Імідж — образ учителя, який створюють зовнішні (хода, жести, міміка, одяг, зачіска) та внутрішні (інтелект, ерудиція, духовність) чинники, процесуальний (темперамент, емоції) аспект. Основу іміджу складають позитивна життєва позиція, віра в себе, свої можливості, відкритість новому.

Такт — почуття міри, дотримання етичних принципів у проявах педагогічного впливу на дітей. Повага до особистості учнів, доброзичливість, розуміння цінності кожного — основа психологічного контакту «вчитель — учні». Прояв такту є важливою умовою формування авторитету вчителя як джерела ефективного впливу на дітей.

Авторитет — загальновизнана (дітьми, батьками, колегами) значущість особистості учителя, що виражається у підтримці його ідей, довірі, вірі, впевненості у правильності його вчинків тощо. Авторитет фахівця є запорукою його вдалої педагогічної діяльності та спонукає учнів до наслідування професійно-особистісних якостей учителя.

Творчість — найвищий щабель професійної свободи, що зумовлює варіативність вибору інструментів (методів, засобів) для забезпечення якості навчального-виховного процесу; довершена форма професіоналізму, доведена до рівня мистецтва.

Отже, розмаїття наукових поглядів є підставою для об'єктивного і всебічного дослідження закладеної в тему статті проблеми. Водночас, науковці єдині у думці про те, що особистість учителя

відіграє визначальну роль у формуванні та розвитку особистості дитини, є еталоном моралі та професіоналізму, прикладом соціальної взаємодії. Саме тому цінності як змістовні орієнтири людського буття закладають підвалини сутності вчителя, задають напрям і мотивованість його діяч, формують смаки та ідеали, коригують світоглядні та художньо-мистецькі погляди.

Джерела

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. — К. : Либідь, 1997. — 374 с.
2. Готсдинер А.Л. Музыкальная психология / А.Л. Готсдинер. — М. : NB МАГИСТР, 1993. — 193 с.
3. Емельянова М.В. Основы педагогического мастерства : курс лекций для студ. днев. и заоч. отдел. пед. ун-та / М.В. Емельянова, И.В. Журлова, Т.Н. Савенко. — Мозырь : УО «МГПУ», 2005. — 150 с.
4. Каптерев П.Ф. Дидактические очерки. Теория образования / П.Ф. Каптерев. — 2-е изд. — Пг. : Земля, 1915. — 434 с.
5. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения : [в 2 т] / Я.А. Коменский. — М. : Педагогика, 1982. — Т. 1. — 656 с.
6. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения : [в 2 т] // Я.А. Коменский. — М. : Педагогика, 1982. — Т. 2. — 576 с.
7. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. — К. : Грамота, 2005. — 448 с.
8. Олексюк О.М. Музична педагогіка : навч. посіб. / О.М. Олексюк. — КНУКіМ, 2006. — 188 с.
9. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти / Г.М. Падалка. — К. : Муз. Україна, 1982. — 144 с.
10. Петрушин В.И. Музыкальная психология : учеб. пособ. для вузов. — 2-е изд. — М. : Академический Проект; Трикста, 2008. — 400 с.
11. Пляченко Т.М. Підготовка майбутнього вчителя музики до роботи з учнівськими оркестрами та інструментальними ансамблями : [моногр.] / Т.М. Пляченко. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2010. — 428 с.
12. Слостенин В.А. Педагогика : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. завед. [Электронный ресурс] / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов и др. ; под ред. В.А. Слостенина. — Режим доступа : http://www.pedlib.ru/Books/1/0075/1_0075-425.shtml#book_page_top
13. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М.М. Фіцула. — 2-ге вид., доп. — К. : Академвидав, 2010. — 456 с.

В статье осуществлен анализ научных источников, посвященных проблематике личности учителя музыки, в частности характеристике необходимых для него профессионально-личностных качеств. Раскрыто влияние аксиоло-

гических идей на формальную и содержательную стороны педагогической деятельности. Очерчены внешние проявления индивидуальности учителя музыки в профессиональной деятельности.

Ключевые слова: личность учителя, индивидуальность, профессионально-личностные качества.

The article analyzes scientific resources devoted to the problem of Music teacher personality, characteristics of necessary professional and personal qualities in particular. It presents the influence of axiological ideas on formal and meaningful ways of teaching activity. It describes external features of individuality of music teacher's individuality in t professional activity.

Key words: teacher's personality, individuality, professional and personal qualities.

УДК 373.31'036:78

Ороновська Л.Д.,

*доцент кафедри музикознавства
та методики музичного мистецтва
факультету мистецтв*

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
кандидат педагогічних наук;*

Палій Н.В.,

*доцент кафедри музикознавства
та методики музичного мистецтва
факультету мистецтв*

*Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
кандидат педагогічних наук*

ЗМІСТ І СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПРОЦЕСУ ПРИЛУЧЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДО ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

У статті обґрунтовано основні положення аксіологічного та особистісно-діяльнісного підходів, а також процес прилучення молодших школярів до духовних цінностей, що ґрунтується на компонентній структурі, яка включає в себе емоційно-емпатійний, когнітивно-раціональний та творчо-діяльнісний компоненти.

Ключові слова: цінність, духовність, духовні цінності, людська сутність.